

УКРАЇНСЬКЕ ПРАВОСУДДЯ: ЗДОБУТКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Матеріали
Всеукраїнської науково-практичної
конференції

16 травня 2008 року

Процьків Н.М. Правові аспекти розірвання цивільних договорів в судовому порядку	226
Тарануха В.П. Процесуальна аналогія в адміністративному судочинстві	231
Орловський О.Я. Особливості процесуального захисту прав громадян у сфері соціального захисту	236
Андрієнко О.В. Основні проблеми при визначенні права на компенсацію моральної шкоди (за результатами аналізу практики українських судів та Європейського суду з прав людини) .	241
Боднарук М.І. Право громадян на соціальне забезпечення та його судовий захист	247
Височанська Н.К. Проведення попереднього судового засідання – новела цивільного процесу	251
Вовк В.М. Порівняльна характеристика сучасного українського цивільного процесу та екстраординарного судового процесу в Римі ..	258
Гордєєв В.В. Специфіка доказування в адміністративних судових справах, пов'язаних з виробами та виборчим процесом. Шляхи удосконалення діяльності суду у цій сфері	263
Єфтьєв О.Г. Значення судових дебатів для винесення судом законного і обґрунтованого рішення	269
Ковбас І.В. До проблеми розгляду адміністративними судами справ з надання неякісних адміністративних послуг	273
Козуб І.Г. Захист прав осіб зі зниженою працездатністю	278
Луцький М.І. Психологічні засоби забезпечення прав людини в адміністративному судочинстві	281
Никифорак В.М. Правовий захист від страхового шахрайства	284
Паскар А.Л. Суд як основний суб'єкт цивільного процесу	288
Ярова Т.М. Юрисдикційна форма захисту цивільних прав та інтересів ..	292
Богданюк Я.А. Трудові спори з питань переведення працівника на іншу роботу	296
Погорецька Н.В. Кваліфікація колізійних норм у міжнародному приватному праві	300

СЕКЦІЯ 3

КРИМІНАЛЬНЕ СУДОЧИНСТВО

Басай В.Д., Ковальчук С.О. Сучасний стан закріплення принципу змагальності сторін кримінального судочинства та перспективи удосконалення його змісту	307
Романюк Б.В. Питання істини у кримінальному процесі України	313
Жилка І.П. Проблеми боротьби із незаконним ввезенням на територію України транспортних засобів	327
Казміренко Л.І. Про парадигму судової психології та її місце в системі кримінального судочинства сучасної України	335
Лук'янчиков Є.Д. Еволюція повноважень органу дізнання	345
Баулін О.В. Українське дізнання: здобутки і перспективи	353
Черновський О.К. Проблеми формування внутрішнього переконання судді при розгляді кримінальної справи	358
Погорецький М.А. Мета і завдання кримінального процесу в новому КПК України	363
Марчак В.Я. Обмежена осудність в кримінальному законодавстві зарубіжних країн	369
Берест Г.С. Предмет доказування у новому КПК України	376
Богдан О.А. Пенітенціарна система України: проблемні питання та шляхи їх вирішення	380
Боднарук О. М. Спільні та відмінні риси необхідної оборони та крайньої необхідності	385
Дубець О.С. Методика розслідування підроблення документів, печаток, штампів, бланків та їх збуту	389
Загурський О.Б. Вердикт суду присяжних: міжнародний досвід	392
Казанцева К.В. Соціально-економічна зумовленість криміналізації порушення правил	397
Казміренко В.О. Психологічний аналіз суспільної небезпеки особи злочинця	405
Калашнік В.О. Усвідомлені та неусвідомлені компоненти вчинення хуліганства	415
Канюка І.М. Угода про визнання вини як варіант спрощення кримінального процесу	424

ПРАВОВІ АСПЕКТИ РОЗІРВАННЯ ЦИВІЛЬНИХ ДОГОВОРІВ В СУДОВОМУ ПОРЯДКУ

Майже необмежена можливість розірвати договір своєю угодою базується на принципі свободи договору, а тому такі цивільно-правові відносини, як правило, базуються на диспозитивних началах. Але при бажанні лише однієї сторони вийти з договірної правовідносини опиратися на принцип свободи договору вже не можна. Подібне розірвання зачіпає майнові інтереси контрагента. Свобода одного починається там, де закінчується свобода іншого. Теоретично, праву однієї сторони розірвати договір протистоїть право іншої сторони на збереження існуючих між ними відносин. До того ж завжди питання про розірвання договору виникає у зв'язку з недобросовісною поведінкою однієї із сторін. Прикладом є розірвання договору у зв'язку з істотними порушеннями умов договору.

Необхідність детального правового регулювання розірвання договору за ініціативою лише однієї сторони пояснюється і тим, що може виникнути конфліктна ситуація при зіткненні інтересів. Даний конфлікт, як правило, породжується порушенням договору іншою стороною. Але конфлікт може виникнути і в тих випадках, коли не було порушення договірних умов, але одна із сторін відмовилася розірвати договір (наприклад, у зв'язку з істотними змінами обставин, з яких сторони виходили при укладенні договору). Так зокрема, ст. 827 ЦК України[1] передбачає право наймача вимагати розірвання договору майнового найму, якщо майно в силу обставин, за які наймач не відповідає, виявиться в стані, непридатному для користування. В даному випадку ініціатор розірвання договору впевнений, що відповідно до закону у нього є право достроково припинити договірні відносини, і що це право зацікавлена сторона відмовляється визнати.

Розрізняють дві різновидності розірвання договору за ініціативою однієї із сторін. Перша – це розірвання договору в судовому порядку. Вона є основою. Право звернутися в суд з позовом про розірвання договору у сторони є завжди – це конституційне право. Крім того в

окремих випадках необхідно дотримуватись умов ст. 11 Господарського процесуального кодексу України[2], тобто досудового врегулювання спору. Крім того ст. 5 ГПК України передбачає обов'язкове досудове врегулювання спору, що виникає з договору перевезення, з договору про надання послуг зв'язку та договору, заснованому на державному замовленні. Вимоги сторони про розірвання договору буде задоволено судом, якщо вона доведе, що у неї є право вимагати розірвання договору. Хоча, сторона може і скористатися цим правом, тобто вимагати розірвання договору чи ні – це її приватна справа, однак в тих випадках, коли договірні відносини зачіпають публічні інтереси, закон може передбачати не право, а обов'язок вимагати розірвання договору. Це характерно для договорів приватизації державного майна, оскільки у випадку неналежного виконання умов договору купівлі-продажу об'єкта приватизації порушуються інтереси держави, наприклад, у випадку скорочення робочих місць.

Крім того законодавець чітко зазначає в яких випадках розірвати договір можна лише в судовому порядку, так зокрема, договір оренди державного чи комунального майна можна розірвати за ініціативою однієї сторони лише через звернення до суду. І таких випадків більшість, коли мова йде про розірвання договору між юридичними особами.

Але право вимагати розірвання договору з'являється у сторони лише при наявності відповідних юридичних фактів – підстав розірвання договору. Таких підстав є декілька:

1. Істотне порушення умов договору як підстава розірвання договору. В ЦК при регулюванні окремих видів договорів законодавець чітко визначає, які порушення є істотними. Наприклад, ст. 757 ЦК передбачає, що є істотним порушенням договору поставки (поставка товарів неналежної якості з недоліками, які не можуть бути усунені у прийнятний для покупця строк; неодноразове порушення строків поставки). До істотного порушення також відносять наявність збитків. Збитки – це об'єктивне зменшення будь-яких майнових благ кредитора, яке пов'язане з утиском його інтересів як учасника певних суспільних відносин і яке виражається у зроблених ним витратах, у втраті або пошкодженні його майна, у втраті доходів, які він повинен був отримати. Але сам по собі значний розмір збитків ще не дає права визнати дане порушення істотним. Для того щоб компенсувати такі збитки, буває досить застосування мір майнової відповідальності, які покладаються на порушника. Визначаючи те чи інше порушення істотним, а значить таким, що дає право

вимагати розірвання договору суд повинен в'яснити "чи є дійсно істотною різниця між тим, на що вправі була розраховувати сторона при укладенні договору, і тим, що в дійсності змогла отримати"[3,с443]. Тому при вирішенні питання необхідно в'яснити, які конкретно цілі ставила перед собою сторона в момент укладення договору.

Деякі норми ЦК безпосередньо вказують на істотні порушення тих чи інших договорів. Так, зокрема, відносно договору купівлі-продажу істотним вважається передача товару з недоліками (ст. 708 ЦК), в договорі майнового найму – погіршення стану майна навмисно або з необережності (ст. 826 нового ЦК). Аналізуючи норми цивільного законодавства можна зробити висновок, що істотне порушення договору є підставою для його розірвання тільки після того, як порушення фактично здійснено. Але в деяких випадках законодавець, як виняток, визнав, що несправедливо заставляти одну сторону пасивно чекати виконання контрагентом своїх обов'язків за договором, при наявності даних, які вказують на те, що він їх не виконає належним чином. Як правило, істотність порушення визначається судом. Сторона, яка стверджує, що її контрагент допустив істотне порушення договору, повинна довести не тільки сам факт порушення, але і його істотний характер, за винятком тих випадків, коли порушення згідно закону вважається істотним, а вже суд буде визначати чи є підстави для розірвання договору.

Істотне порушення договору є підставою для його розірвання незалежно від будь-яких інших супутніх обставин, якщо інше не передбачено законом чи договором.

2. Істотна зміна обставин як підстава розірвання договору.

Підставою для розірвання договору є не будь-яка зміна обставин, а тільки істотна. Обставини в даному випадку змінюються настільки, що як би сторони могли це передбачити, договір загалі не був би укладений або укладений на інших умовах. В подібній ситуації мова йде не про неможливість виконання договірних зобов'язань, а про крайню ускладненість. Виконати договір за таких умов, в принципі можливо, але не вигідно для сторони і тим самим втрачається значення вступу в договірні відносини, які, за загальним правилом, повинні бути взаємовигідними.

Виникає питання чи не суперечить дана ситуація принципу обов'язковості виконання сторонами обов'язків, які вони взяли на себе. На нашу думку ні, тому що сторони, при укладенні договору в тих чи інших економічних, політичних, соціальних умовах, зазвичай передбачають виконувати його в тих же умовах, якщо вони не

домовились про інше. Тому у випадку, коли ці умови кардинально змінилися, сторони фактично опинилися в новій ситуації, на яку договір не був розрахований. У зв'язку з цим вимога кредитора до свого контрагента про належне виконання договору може розглядатись як корисливе використання ситуації, яка склалася на шкоду іншій стороні. Така поведінка фактично зловживання правом.

Якщо такий договір сторони не розірвуть за угодою, то спір можна розглянути в судовому порядку. Але в такому випадку необхідно встановити не лише наявність істотних змін обставин, з яких сторони виходили при укладенні договору. Необхідно також встановити і інші умови.

По-перше, укладаючи договір, сторони виходили з того, що така зміна обставин не відбудеться, тобто сторони це не передбачали і не могли передбачити.

По-друге, зміна обставин зумовлена причинами, яким зацікавлена особа не могла перешкодити після їх виникнення.

По-третє, виконання договору на попередніх умовах порушило б відповідні договору співвідношення майнових інтересів сторін і спричинило б для зацікавленої сторони таку шкоду, при якій вона позбавилася б того на що розраховувала при укладенні договору.

По-четверте, із звичаїв договору обороту або суті договору не випливає, що ризик зміни обставин несе зацікавлена сторона.

У змісті застереження про ускладнюючі обставини, на наш погляд, бажано визначити не лише перелік конкретних обставин, які сторони будуть вважати ускладнюючими але й критерії, за якими вони віднесли і будуть відносити в майбутньому певні обставини до числа ускладнюючих.

На думку І.Н. Герчикової, застереження про зміну обставин повинно включати такі елементи: опис відповідних змін в обставинах, різницю між змінами, які можуть слугувати підставою для адаптації договору та змінами, що здатні спричинити його розірвання, наслідки змін, які підпадають під одну з цих груп.[4,с.254]

Можна виділити у структурі застереження про ускладнюючі обставини дві частини: перша визначає обставини, які будуть розглядатись сторонами, як ті, що ускладнюють виконання договору; друга частина розкриває процедуру, строки, правила пристосування до цих обставин.

Посилання сторони на істотну зміну обставин, які виникли після укладення договору, можливе лише щодо майбутнього виконання.

В багатьох зарубіжних країнах, наприклад Німеччині, істотна зміна обставин є підставою не для розірвання (як в Росії), а для зміни договору. Розірвання допускається лише як виняток, інакше це негативно може вплинути на договірні відносини.

Список літератури

1. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003р. – К.: Атіка, 2003.
2. Господарський процесуальний кодекс України від 6 листопада 1991р.// ВВРУ -1992. - №6
3. Брагинский М.И., Витрянский В.В. Договорное право. Общие положения. – М.: «Статут», 1999.
4. Герчикова И.Н. Международное коммерческое дело. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 1999.